

- конструкційні матеріали для безпілотних систем;
 - надійність і безпека при експлуатації безпілотних систем.
3. Системи управління - експлуатація - силові установки - тренажери:
- автоматичні системи управління;
 - бортове пілотажно-навігаційне устаткування;
 - комплекси спостереження і контролю польотів безпілотних систем;
 - комплекси управління і зв'язку для забезпечення експлуатації безпілотних систем;
 - супутникові навігаційні системи ГЛОНАСС, GPS, Galileo;
 - силові установки для безпілотних систем;
 - тренажери і системи комп'ютерного моделювання та імітації польотів безпілотних систем для підготовки операторів і технічного персоналу.

4. Устаткування, що розміщується на безпілотних системах для виконання наступних видів робіт: геологорозвідка, метеорологічне спостереження, дистанційна діагностика об'єктів, охорона об'єктів, включаючи виявлення загроз та їх ідентифікацію, виробничо-екологічний моніторинг, цифрова картографія, системи обробки інформації, отриманої з використанням безпілотних систем, та захист каналів передачі даних.

5. Нормативно-методичне і організаційне забезпечення:

- нормативно-правова база створення і використання безпілотних систем;
- комерціалізація використання безпілотних систем;
- техніко-економічна оцінка використання безпілотних систем;
- сертифікація безпілотних систем.

Фахівці університету вважають надзвичайно перспективною розробку комплексу ЛАРБА (літальний аварійно-рятувальний безпілотний апарат).

Також є перспективним використання БПЛА для розв'язання інтернаціональних задач щодо забезпечення безпеки об'єктів та людей від загроз тероризму.

Новітні технології, покладені в основу цих розробок, здатні забезпечити стійкий мультиплікаційний економічний ефект та вивести Україну на світові ринки. Причому, конкурентоспроможність цієї продукції забезпечується не низькими витратами, чи за рахунок цінового демпінгування – в її основі лежать монопольні інноваційні переваги, що формують базу інноваційного економічного прориву.

УДК 339.9 (045)

ПАХОМОВ Ю.М.,
академік НАН України,
директор Інституту світової економіки і
міжнародних відносин НАН України

ЦІННІСНІ АСПЕКТИ СУВЕРЕННОСТІ: УКРАЇНА І СВІТ

***Анотація.** У статті представлено дослідження механізмів трансформації національного суверенітету. Розглянуто проблеми реалізації суверенітету в Україні в умовах технологічної відсталості та майнової диференціації. Обґрунтовано ризики неоліберальної ідеології для України.*

Ключові слова: суверенність, глобалізація, технологічний уклад, високі технології, лібералізм, демократія.

***Annotation.** The article presents a study of transformation mechanisms of national sovereignty. The problems of Ukraine's sovereignty in conditions of technological backwardness and property differentiation are examined. The risks of neoliberal ideology for Ukraine are proved.*

Keywords: sovereignty, globalization, technological way, high technology, liberalism, democracy.

Почну з того, – і це важливо для сприйняття змісту мого розділу, – що суверенітет країни, – це не тільки її міць і незалежність, і не тільки система ефективних інститутів. Суверенітет, – це ще й сприйняття народом ідеї суверенітету, та практики «державницького суверенітету». Слід також враховувати, що на якість суверенітету впливають безліч факторів та процесів; і не меншою, а інколи і більшою, є залежність стану суверенності від духовного здоров'я нації; та її довіри до владної політики і стратегії.

Наш час – це період радикальних змін у формах життєдіяльності народів світу, в тому числі і змін феномену суверенітету. Вестфальська система, що заклала основи державного суверенітету, тріщить по всіх швах. Традиційний суверенітет не лише поступово розмивається, але й руйнується, втрачаючи здатність відповідати на виклики сучасності та вирішувати нагальні проблеми людської спільноти.

Однак той вакуум влади, що утворюється внаслідок розмивання традиційного суверенітету, неминуче заповнюється новими політичними та економічними процесами. Тому наше дослідницьке завдання полягає у визначенні рефлексій і механізмів трансформації національного суверенітету.

Дослідники суспільно-гуманітарних проблем, аналізуючи розвиток процесів глобалізації, і залежність від нього суверенітету неминуче беруть до уваги цивілізаційно-ціннісні чинники. Причини цього полягають у стрімкому нарощуванні впродовж останніх десятиліть глобальних цивілізаційних зрушень, які демонструють очевидну залежність науково-технологічного прогресу, і інших змін від ціннісно-цивілізаційних факторів розвитку.

Передусім, необхідно відзначити, що самі цінності в різні історичні епохи по-різному впливали на технологічний прогрес, на економічний розвиток, і, відповідно, на суверенітет. Так, промислова революція з епіцентром в Англії, яка була опосередкована цінностями протестантизму, суттєво зміцнила експансивно-творчий дух країни, що дозволило цій державі не тільки суверенно зміцнитися, але й поширити свою владу на величезні чужі території, створивши найбільшу колоніальну імперію світу.

І цінності протестантизму в цьому процесі відігравали вирішальну роль. Взагалі, якщо витлумачити суверенітет не лише у вузькому розумінні, – як незалежність держави, але й в широкому, – то розширення кордонів можна розглядати як своєрідну проекцію суверенності за межі країни. Нагадуємо, що саме в такій ситуації зв'язок суверенітету з цінностями ставав очевидним. Це демонстрували великі імперії, створені Олександром Македонським, Чингізханом і Тамерланом, які, – відповідно до концепції Льва Гумільова, – мали своїми витокami не лише надхаризматичну особистість, але й пасіонарну велич духу етносів. У всіх цих випадках «дух (тобто цінності) перемагав матерію». І це повністю відноситься до суверенітету.

Так само ціннісні фактори релігійних війн, – починаючи з «бунту» Лютера, – забезпечили переможність і міцність суверенітету країн Західної Європи.

Втім, у проблеми зв'язку суверенітету з цінностями вірно і зворотне, а саме, – ослаблення, а то й руйнування суверенітету на ґрунті деградації цінностей. Так, немає сумніву, що з цієї причини розвалився СРСР. Нині ж все більш чітко простежується сходження з лідерського п'єдесталу Сполучених Штатів Америки, що відбувається з причин занепаду цінностей, зокрема пуританських. Подібним чином, – що особливо проявляється в конфліктах з мігрантами-мусульманами, – нині тріщать ціннісні опори, а з ними суверенність країн Західної Європи.

Симптоматично, що про можливе різке ослаблення і навіть крах західного світу попереджали людство відомі світу мислителі. В основу цих, нещодавно проголошених пророцтв, був покладений досвід історії, передусім пов'язаний з долею великих держав: античної Греції та давньої Римської імперії. Відомо, що і там спочатку чітко проявилися ціннісні катастрофи, – в основі яких теж (як у сучасному Заході) лежала споживацька модель. І саме вона (ця модель) дала імпульси занепаду. Особливу далекоглядність щодо невідворотності затухання євроатлантичної цивілізації на вершині матеріального благополуччя проявили О. Шпенглер і П. Б'юкенен у відомих творах «Занепад Європи» і «Загибель Заходу».

Хтось може думати, що все сказане – лише домисли фантастів-літературів. Проте тривожні версії щодо долі США як наддержави не лише підтримує, але і пропагує такий авторитетний орган як Національна розвідувальна Рада США. Саме в її Доповідях змальовується вражаюча картина близької втрати Сполученими Штатами Америки лідерських позицій у світі на користь Китаю, причому в якості основної причини послаблення національної могутності Америки (а значить і її суверенітету) називається ціннісний фактор у вигляді домінуючої нині споживацької моделі, яка заступила модель пуританську, тобто аскетичну.

Епохальне значення в найближчій перспективі для долі суверенітету звичайних (як Україна) країн буде мати зміна західної (по суті – американської) моделі глобалізації моделлю азіатською.

Не секрет, що сучасні глобалізаційні процеси, які реалізуються в основному Сполученими Штатами у власних еґоїстичних інтересах, приводять до виснаження ресурсів і до підризу національно-державного суверенітету слабких країн. Спиратимемось лише на деякі дані. Так, нещодавно США, коли їх населення складало 5% населення планети, і які виробляли в роки вершинного успіху 20% світового ВВП, – споживали 40% світової товарної маси. При цьому вкрай руйнівним для планети було і є споживання Сполученими Штатами величезної частки енергетичних та сировинних ресурсів. Нарешті, саме глобальна експансія Заходу всі останні роки обумовлювала прискорені темпи зростання розриву у доходах 20% найбільших багатих держав (золотий мільярд), і 20% найбільш бідних країн. Якщо в 1960 р. розрив між ними був 1:30, то в 1990 р. – 1:60, а в 2000 р. – 1:127. Сумніву немає, що саме ця динаміка свідчить про занепад економіки слабких країн і підризу їх суверенітету. Нагадаємо, що під прес країн золотого мільярда, починаючи з 1990-х років, потрапила і Україна. З провідної і високорозвиненої вона в найкоротші строки стала депресивною країною, – країною, що (за даними ООН) «не відбулася». Відповідно оцінюється і її суверенітет. Це суверенітет залежності, якщо бути відвертими.

Немає сумніву, що азіатська глобалізація, яка витісняє американську, для країн третього світу буде більш прийнятна; і прийнятна, в тому числі, з позиції поважання суверенітету. Для усвідомлення цього досить тієї ціннісної якості азіатській глобалізації, яка виражається словами «м'яке перемагає тверде». Дійсно, в азіатсько-китайській глобалізації, про що свідчить вже накопичений досвід, відсутні і експансивність, і готовність «розірвати жертву», що властиво західній (особливо американській) версії глобалізації. Що ж до американської глобалізації, то величезний фактаж щодо хижачької поведінки з боку корпорацій США, і, відповідно, порушень суверенітету країн Латинської Америки, поданий у книзі Джона Паркінса «Ісповедь економічного убийць». Рецепти нав'язаного усьому світу так званого «Вашингтонського консенсусу», в якому були втілені ідеї ультраліберала Мілтона Фрідмана, – це якраз і були типові для глобалізації США, жертвами якої стали не лише країни пострадянського простору, але й країни Латинської Америки та Африки. Що ж до України, то вона і досі знаходиться під жорсткою «опікою» з боку США; і суверенітет її сумнівний.

Азіатська ж глобалізація завідомо неагресивна. Вона більш сумісна з повноцінним суверенітетом слабких країн, і в цьому її перевага перед глобалізацією західної.

В той же час китайській експансії притаманні певні особливості у вигляді розмивання ідентичності «приймаючого» етносу. В приймаючій країні відбувається швидке формування локальних (китайських) громад, що, втім, не призводить до ослаблення суверенітету. Більше того, імміграція китайців у ту чи іншу відсталу і деградуючу країну може навіть переломити негативні тенденції розвитку. Держава в цій ситуації перетворюється в повноцінну; в таку, що здатна відстоювати свій суверенітет. Так, та ж колись відстала Малайзія завдяки збільшенню китайців перетворилася на чергове економічне диво.

На відміну від Заходу, азіатський Схід, – якими б не були його суспільні системи, – свій лад нікому не нав'язує. Адже провідні держави Азії (на відміну від держав Заходу) протягом історії часто були жертвами, а не колонізаторами-агресорами. Про це свідчить навіть такий «символ» як китайська стіна – це чудо світу.

І, нарешті, найголовніше. Тією мірою, якою західна гегемоністська глобалізація буде змінена азійським поміркованим лідерством, егоїзм і жадібність перестануть визначати основні шляхи розвитку сучасного світу. А це позитивно вплине на суверенітет навіть слабких країн.

Процеси, які розгортаються нині на світовій арені, прямо і опосередковано стосуються проблем реалізації суверенітету України. Багато що в країні залежить від стану економіки; а вона рішуче залежить від пануючих цінностей. Дають себе знати умови, коли високотехнологічні галузі були зруйновані саме завдяки нав'язаним ззовні цінностям хижачького лібералізму, які Заходом видаються тільки «на експорт». Не дивлячись на це Україна виживає; українська економіка хоча і «просіла», але так-сяк забезпечувала себе, – завдяки експорту продукції металургії і хімії, – «життєвим мінімумом». І немає сумніву, що ці можливості одержання доларової підпитки суттєво всі роки впливали на зміцнення не тільки економіки, а й суверенітету. В майбутньому, причому недалекому, ситуація радикально зміниться. Вже в найближчі роки зростає загроза підриву конкурентоспроможності вітчизняної промисловості зі Сходу. Адже Китай, – який успішно і стрімко завершує модернізацію застарілих, та будівництво нових металургійних і хімічних підприємств, – має всі можливості швидкого витіснення українського експорту зі світових ринків.

Крім того, наближаються зміни ще більш радикальні. Так, небезпека неминуче насувається на Україну з боку розповсюдження високотехнологічності. Фактором, який може остаточно обвалити українську економіку, а з нею і суверенітет, є стрімкий процес радикального оновлення в світі, навіть у традиційних галузях домінуючих технологічних укладів. Відомо, що нині пануючий п'ятий технологічний уклад (V TU) радикально виробничі потужності не оновлює; тож навіть відстала за світовими стандартами Україна в такій ситуації може економічно і суверенно вижити. Інша ситуація в світі, в тому числі відсталому, виникне, коли на Заході і Сході відбудеться назріла вже зміна домінуючих укладів; і панівним стане шостий технологічний уклад (VI TU).

VI TU – це цілісний процес, в рамках якого радикально вдосконалюється (і навіть у традиційних галузях) весь замкнений цикл виробництва – від видобутку первинних ресурсів, і всіх стадій переробки, – до випуску кінцевої продукції. VI TU – в синтезі з V TU – оснащується небаченими раніше проривними нанотехнологіями, біотехнологіями і т.д., які дозволяють створювати якісно нові матеріали із заданими властивостями, пеереконструювати живі організми на базі клітинних технологій, повсюдно впроваджувати гнучкі автоматизовані системи і т.д.

Природно, що розповсюдження в такому широкому діапазоні технологічних «чудес» не залишить «недоторканими» не тільки передові галузі, але й галузі зашкарублі, традиційно відсталі. Відповідно не обійде потреба радикального оновлення ані металургії, ані хімії, ані сільського господарства, і інших галузей.

І ось тут перед Україною, яка поки що демонструє байдужість до інноваційних цінностей, може розгорнутися економічна прірва. Причому занепадуть, – якщо духовні цінності модернізації не будуть відроджені, – не тільки відсталі галузі, але і залишки високотехнологічних виробництв, які поки що складають предмет нашої гордості. Такі галузі як авіаційна, ракетно-космічна, атомна, електротехнічна, суднобудівна, верстатобудівна і приладобудівна в умовах відсутності технологій VI TU в найкоротші терміни стануть на тлі передових країн безнадійно відсталіми, і нікому не потрібними. І спричинено це буде відсутністю схильності до інновацій, тобто ціннісним фактором, відсутність якого зробить країну ще слабкішою, в тому числі з позицій суверенітету.

Крім означеної, над долею України нависає ще одна загроза, – загроза прірви між багатими і бідними. В ситуації, коли з причини «короткостроковості» виробничих перетворень (тобто відсутності довгострокових стратегій) добробут втрачає динаміку зростання, ситуація життєздатності країни загострюється двояко. З одного боку, – внаслідок зростаючої деградації виробництва, народ біднішає. З другого, – завдяки перерозподілу доходів на користь багатих, – що відбувається безупинно, – щорічно збільшується прірва між багатими і бідними. А це породжує болісну чутливість до несправедливості не тільки зубожілих, але й широких верств населення.

А несправедливість, – це таке відчуття зубожіння, яке супроводжується принизливістю, що породжує депресивність. Коли ж депресивність охоплює (як зараз в Україні) мільйони, то етнос перестає бути носієм відтворення успіху, а з цим і суверенності. В такому випадку, – і це має місце в Україні, – наростаюча частка народу по суті відвертається від української суверенності, тобто незважає її. Про це, до деякої міри, свідчить той факт, що майже три чверті населення вважають за необхідне інтегруватися в єдиний простір з Росією, і по-доброму згадують Радянський Союз. Суттєвим фактором, що підсилює ціннісну (а з нею і технічну)

деградацію, і послаблює суверенітет в Україні є відсутність стратегічного бачення майбутнього. Тобто відсутні довгострокові проекти, без яких країна все більше відстає сама від себе.

Спочатку щодо достроковості були деякі потуги; але в міру посилення загальної деградації, а з нею і корупції, саме ідея стратегічного планування була відторгнена. А це поставило жирну крапку на розвитку, особливо на інноваціях, – адже вони потребують довгострокового вкладення капіталу в майбутнє. А без вкладення в майбутнє суверенітет слабшає синхронно з економікою.

Взаємозалежність тут пряма. В Україні з роками прижилася примітивна культура часу («від урожаю до врожаю», «від бюджету до бюджету»), властива недієздатним народам, позбавленим перспективи. А це не може не впливати на суверенітет. Адже поряд з регуляторними механізмами, і з системою владних інститутів, до загальної відсталості адаптувалася і народна психологія. А це не може не впливати на суверенітет. Впливає через те, що український народ з роками геть відучився мислити масштабно, і тим більше жертвувати чимось заради майбутнього. А без віри в майбутнє міцного суверенітету не буває.

Повернемося до того, що на український суверенітет згубно впливає надмірний розрив в доходах багатих і бідних. Здавалося б, проблема багатих і бідних є лише питанням майнової диференціації, тобто відмінностей в рівні життя. Але це не так. Нагадаємо, що надмірний розрив в доходах цих верств пригнічує народний дух, а з ним і країну.

Україна характеризується рекордним розривом між багатими і бідними; і та депресія, про яку свідчать різноманітні соціологічні опитування, лише підтверджує пряму залежність депресивності економіки від депресивності настрою широких верств населення. До речі, навіть ВООЗ (Всесвітня організація охорони здоров'я) назвала Україну в Європі найбільш депресивною.

Українська соціологічна наука в свою чергу підтверджує цей висновок. Так, проведені Інститутом соціології НАН України соціологічні дослідження дали вражаючі результати. Виявилось, що 62,6% респондентів постійно відчують втому; 41,7% – спад енергії; 52,8% страждають від безсоння; 22,6% – перебувають у стані безсилля. І лише 13% відчують себе нормально. Ці дані з усією очевидністю демонструють неможливість повної реалізації потенціалу більшості рядових працівників, що значно ускладнює перспективи інноваційного підйому, навіть якщо б влада цього захотіла. Питання, – чи можливо вважати таку країну повноцінно суверенною, – є риторичним. Адже повноцінний суверенітет, – це не тільки кордон, і не тільки влада, а й відданість країні з боку громадян.

Ілюстрацією глибини і, можливо, незворотності депресивних патологій масової свідомості в Україні є маловивчений феномен немотивованого страху. Опитування, проведене ІС НАН України свідчить про те, що 62% населення боїться стати жертвою злочину; 88,3% – відчують страх перед безробіттям; 43,9% – бояться настання голоду; 59,4% – зупинки підприємств; 23,3% – масових заворушень; 83,2% – зростання цін; 39,4% – зараження інфекціями і т.д. Джерелом виявлених в процесі досліджень хворобливих комплексів і соціальних фобій є, разом із фактором знедоленості, і цілковита беззахисність пересічного громадянина. Ось деякі, далеко не повні дані: на захист з боку вищої влади в Україні можуть розраховувати від 1,9 до 7,2% населення; на захист з боку місцевої влади – 4%; з боку профспілок – 2,2%; керівників підприємств – 0,8% і т.д.

Звернемося тепер до ступеня захищеності громадян через суди. За даними державної виконавчої служби Міністерства юстиції України, у 2006 році підлягало примусовому виконанню 6,1 млн. виконавчих документів; фактично ж було виконано 1,9 млн.

Уявімо тепер, що стоїть за цими цифрами. Легко здогадатися, хто були ті, чиї домагання були реалізовані: без «відкатів» тут не обійшлося.

Натомість тим мільйонам (!), чиї виграні справи обернулися безкінечним зволіканням, заплатити, мабуть, було нічим. Постає питання, – як можна назвати суспільний лад, що демонструє повну байдужість до долі пересічних громадян і рішень власної судової системи? Ясно, що це не капіталізм, оскільки там сильна влада закону. Це і не соціалізм – там торжествує соціальна справедливість. Подібне можливе лише в епоху раннього (а не пізнього!) Середньовіччя. Погодимось, багато що (у тому числі епізоди з народним депутатом Верховної Ради Лозінським) – підтверджує такий висновок.

Стан пригніченості й безнадії відтинає країну та її народ від майбутнього – саме від українського майбутнього! А суверенітет включає націленість на майбутнє.

Так, більшість українців (69% опитаних) не очікують в майбутньому позитивних змін. В основі такого песимізму лежить зневіра громадян України щодо можливості успішного розвитку країни. А неуспішність, як і депресивність, – не можуть бути ознакою повноцінного суверенітету. І виражене бажання бути під іншою країною, в тому числі під ЄС чи Росією, – це є реакція стану суверенності на депресивність, і на зневірі у майбутнє країни.

Повернемося ще раз до головної причини депресивності, а значить, – дефектів суверенності, – до прірви між багатими і бідними. Адже в Україні саме це прирікає країну на ймовірне «здуття» суверенності.

Наведемо факти, які стосуються України та інших країн. Якщо в Євросоюзі розрив 10% найбагатших і 10% бідних шестикратний, – то в Україні – 35 разовий (рекордний); і саме це зумовлює безвихідь не тільки в питаннях депресивності, але й суверенності. Саме цей фактор, фактор депресивності, деформує все середовище проживання, і в першу чергу паралізує енергію творення, а значить, – виключає успішний розвиток економіки та соціальної сфери, не кажучи вже про духовність.

Людина так влаштована, що може легко переносити важкі умови життя, коли тягар рівномірно розподілений між усіма, і суспільство має надію на краще майбутнє. Однак народ відчуває себе розчавленим і

недієздатним (особливо в сфері інновацій), коли корупціонери розкошують, а надій на майбутнє немає. А там, де роздавлена і недієздатна пересічна людина, там роздавлена і країна. І повноцінний суверенітет тут неможливий.

Ілюстрацією до сказаного про неминучу депресивність настроїв народу, а значить, і про ослаблення суверенітету країни, є дані загальноєвропейського опитування, що охопило (за часів оранжевої влади) 24 європейські країни, у тому числі Україну. За підсумками опитування Україна посіла останнє (24 місце) за критеріями довіри до влади, до вітчизняних фінансових компаній і банків, за станом сімейного доходу, здоров'я, корупції чиновників; за відчуттям себе активним і енергійним і, нарешті, за критерієм щастя.

Пряма залежність, яка існує між розмірами розриву в доходах багатих і бідних, і депресивністю суспільства спонукає багато країн шукати засоби пом'якшення соціальної несправедливості. Вважається, що небезпечним для будь-якої країни є вже розрив десятикратний. Повчальним для нас є досвід Китаю: коли розрив між 10% найбагатших і 10% найбідніших там виявився тринадцятикратним, то питання було винесено на з'їзд Компартії Китаю. Відповідно було прийнято рішення зменшити розрив до дев'ятикратного, і незабаром проблема вирішилась.

Відомо, що українська практика забезпечує саме великому капіталу в процесах розподілу доходів щадний режим. І хоча за підсумками обговорень податкового кодексу пропонувалися методи вилучення частини доходів у власників великих корпорацій, – ці заходи виглядали як «надто помірковані», такі що залишають ситуацію незмінною по суті. Візьмемо, наприклад, пропозицію про податки на розкіш. Яка користь від цього механізму, якщо розкішні палаци в багатіїв за кордоном. До того ж сам податок на розкіш незабаром обернувся б стимулом до виведення і розкоші (а не тільки грошей) за кордон.

Висновок полягає в тому, що дієвим з позицій справедливості, а значить, і подолання депресивності, і зміцнення суверенності є лише податок на доходи.

Звичайно, і тут можуть спрацювати виверти, що мінімізують прибуток. Найбільш доступний – це штучне нарощування витрат. При нашій ліберальній (а значить «шахрайській») практиці відкриваються і інші шляхи, що дають можливість звести на нівець справедливе оподаткування багатих.

Щоб усе було по-чесному, слід звернутися, знову-таки, до європейського, або ж до американського досвіду, який діє бездоганно. Найбільш прийнятною, і доступною для України є практика, реалізована в Німеччині. Відповідно до цієї практики, оптимізація процесів перерозподілу доходів забезпечується дворівневим способом. Так, рада директорів підприємства складається з «наглядового» і «управлінського» рівнів, причому до наглядової Ради, крім дрібних акціонерів і робітників, свідомо зацікавлених у «повноцінності» виявлення доходу, входять також представники держави, банків і спілок споживачів.

Природно, що такий склад спостерігачів запобігає зловживанням головного акціонера, у тому числі через неможливість здійснювати операції «із самим собою». Крім того, зміцнення внутрішніх механізмів корпоративного управління розподілом доходу забезпечується наглядом служб незалежного аудиту, що гарантує повноцінне розкриття інформації за допомогою постійного моніторингу. Сумніву немає, – такий механізм може бути задіяний і проти втечі капіталу в офшори. А це вже прямо спрацює на зміцнення суверенітету.

Звичайно, створення такого механізму перерозподілу доходу, який діє в Німеччині, – явище вторинне. У нас все залежить, в кінцевому підсумку, від рішучості вищої влади раціонально і справедливо розподілити доходи великого бізнесу. Поки що немає впевненості, що це відбудеться.

Серед заходів, що запобігають можливій катастрофі суверенності, виключно важливі інтеграційні проекти з Росією.

Почнемо з найголовнішого, – з того, що українське виробництво багато в чому деградує саме через українсько-російську роз'єднаність. Тому стрімкість, з якою на кількох найважливіших для України напрямках створюються російсько-українські холдинги та корпорації, цілком може бути виправдана. Виправдана не лише з позицій взаємодоповнюваності виробництв, а й (що не менш важливо) масштабу ринку. Нагадаємо, що саме через розрив взаємозв'язків з Росією ринок продукції, яка становить гордість країни (літаки, вироби для космосу та ін.) в останні роки істотно звузився. Показово, що навіть сучасні літаки бренду Антонова випускалися по одному на рік. Це ганьба.

Звичайно ж, до виробничо-технологічної взаємодоповнюваності справа не зводиться. Проблематика має й важливий ціннісний вимір.

У цінностях Росії генетично закладено прагнення до об'єднання земель. І це, навіть не стільки раціоналізм, скільки сакральне дійство під назвою «братерство». Ще Достоевський писав: «До уселюдського братського єднання сердець росіяни найбільш призначені».

В Україні бурхливе зростання симпатій до Росії, – після тривалого спаду, – збіглося за часом з катастрофою «майданівських» ілюзій. У цей період сталося і розчарування Заходу в його надіях на постмайданні зміни. У Європі Україну почали зараховувати до числа країн-ізгоїв. За часі оранжевої влади набули поширення епітети: «країна, що не відбулася», «країна-нездаха», «країна в руїнах», «країна незворотних негативних процесів» і т.д. У такій ситуації як внутрішні, так і зовнішні оцінки України «відлунили» поворотом симпатій у бік Росії. Так, якщо 5-6 років тому прихильники Росії становили в Україні іноді всього лише 40-45%, то в останні роки відповідний показник не падав нижче 71%.

Для долі України співдружність з Росією, – єдиний вихід на стежку успіху, і це можливо в рамках зберегання суверенітету обох країн. Ситуацію самотності Україна просто не витримає, не витримає саме з

позицій суверенності. Причому головний фактор, що заганає країну в «невагомий» стан, – вже не стільки «падаюча економіка», скільки поглиблена людська депресивність.

З різних причин саме нині загострилась потреба в розвитку й поглибленні українсько-російського співробітництва. Для Росії – це шанс здійснити новий потужний ривок; для України – це можливість подолати наслідки катастрофічного відставання, в тому числі завдяки економічній кризі. І річ не лише в тому, що Росія і Україна науково-технологічно взаємодоповнюють одна одну; і не в тому, що саме за рахунок України Росії найлегше знайти важливий для успішності ефект масштабу. Більшість українців знають, що тільки братерські налаштована, і відчайдушна Росія може зважитися інвестувати довгострокові інноваційні проекти в нестабільній і деградуючій країні.

Ще більш важливим видається той факт, що саме через взаємодію з Росією Україна отримує шанс підбадьоритися духом і почати виходити з депресії. Якщо цього не станеться, якщо Україна не оздоровиться, і не підбадьориться (а це визначається сплеском надій), то ні про які інновації не може бути мови. У світі не було жодної країни, яка б домоглася інноваційного успіху без підйому духу і віри в краще майбутнє.

Звичайно, все це не так просто. На шляху до успіху обом країнам доведеться подолати серйозні перешкоди, при чому це чимало залежить від взаємної довіри і лояльності української та російської влади. Проте головною передумовою високоефективної взаємодії з Росією є все ж настрої українського народу, його тяжіння до цієї країни.

Звичайно, в період «царювання» Ющенко багато було зроблено для того, аби налаштувати народи один проти одного, і наслідки цього будуть відчутними ще не один рік. Проте з часом недовіра зникне, і тоді Росія і Україна зможуть спільно реалізовувати масштабні інтеграційні проекти. Як це позначиться на суверенитеті? Частково їм мабуть доведеться поділитися. Але це компенсує перехід від небезпеки краху до ефекту і цінностей творення; інакше, – неминучий крах суверенітету України разом з економікою.

Цінності слов'ян, – це простота спілкування, щирість, відкритість і привітність. Так, росіянин має схильність виставляти себе добродушним простаком, і це спрощує спілкування. Росіяни схильні до консолідації з іногородцями, вони навіть віддали іншим етносам частину ментального суверенітету, оскільки всі, що живуть в Росії, є росіянами. І це, а також багато іншого (включаючи жертвність) сприяє безконфліктності відносин росіян з тими ж татарами, башкирами, мордвою та іншими. Не в кожній країні можливе таке єднання християн з мусульманами.

Підемо далі, й спростуємо роздмухані політиками та ЗМІ міфи про нібито тяжіння українців до Європи. Опитування населення коригують це істотно, причому на користь Росії.

Так, позитивно оцінюють в Україні ідею приєднання країни до союзу Росії та Білорусі 59,3% українців; негативно до цієї ідеї ставляться лише 20,8% опитаних. У той же час до ідеї вступу до Євросоюзу позитивно ставляться (як це не дивно!) лише 40,7%.

На завершення нагадаю, що Пушкін не раз вживав поняття «Вірний рос». Рідко який народ володіє цією якістю такою ж мірою, – як росіяни. Ніхто не міг уявити ситуацію, щоб, скажімо, Англія як метрополія жила гірше Індії. В той же час Україна в рамках СРСР всі післявоєнні роки жила краще від Росії.

Без доленосних змін, у тому числі симбіозу з Росією, Україна чи то розколеться, чи впаде цілком, адже деградація на тлі успіху практично всіх сусідів не може тривати довго. Світ динамічний, і той, хто відстає, – гине.

До числа факторів, ментально роз'їдаючих суверенітет, слід віднести властиве Україні утриманство, засноване на справжніх, або ж уявних реаліях. Утриманство, як правило, притаманне етносам, які історично були позбавлені своєї власної повноцінної історії, і, відповідно, діяли під чийось наглядом. Крім цього, утриманство розвивається, коли задарма етносу дістаються в достатку ті чи інші природні блага.

В Україні наявне і те, і інше; причому як в аспекті історичному, так і в «подарунковому».

Нинішній своєрідний аналог звички жити «під кимось», – це безперервно повторювані заклинання: «Ми йдемо в Європу».

Здавалося б, все це прекрасно; адже Європа – своєрідне ельдорадо. І якби український етнос задався метою підтягнутися до життєвих стандартів Європи, то всім це пішло б тільки на користь. Проте все відбувається інакше; сам месидж «ми ось-ось будемо в Європі» – це приховане і не усвідомлюване виправдання свого небажання боротися з серйозними проблемами і негараздами власної країни.

Найцікавіше те, що і влада, і пересічні громадяни в питаннях очікуваної «європейськості», а значить – готовності послабити суверенітет, поведуть себе як страуси, які, намагаючись втекти від реалій, ховають голову в пісок. Всі роки лідери ЄС періодично (коли ще ми були занадто настирливі) охолоджують наш запал відвертими заявами, що навіть в довгостроковій перспективі Україні нічого (окрім угод про асоціацію і зону вільної торгівлі) не світить. Не випадково шанований усіма великий український патріот Богдан Гаврилишин називає, та й то із застереженнями, і 20, і 30 років, як можливий термін очікування членства України в ЄС. Звісно, при умові успішності країни.

Здавалося б, мріяти не гріх. Загалом – це так, але не в цьому випадку. Для України мантри про входження в ЄС – при повній байдужості до проблеми виконання європейських стандартів – це своєрідне ухилення від творчої і наполегливої праці, тобто це виправдання утриманства і тієї безпорадності, яка була властива колишній владі. Нова ж реалістична влада використовує проєвропейські гасла, щоб догодити та сподобатися бізнес-еліті. Чи я помиляюсь?

Здавалося б, в чому полягає небезпека розмов про європейську ідентичність. Проблема полягає в тому, що цією порожньою балаканиною підміняються і, разом з тим, відкладається реалізація основної мети – витягування України з глибокої ями економічної та суспільної кризи і нинішня влада, потураючи такій «європейськості», сама себе ж і послаблює, опосередковано розхитуючи суверенітет держави. Таким чином, ризики відволікання уваги суспільства від досягнення реальних цілей і гонитви за ідеологічними примарами можуть бути дуже серйозними.

Вкрай руйнівними для суверенного статусу України стали навіть зовні неоліберальні догми Вашингтонського консенсусу, реалізація яких призвела до технологічного і ментального роззброєння країни. Згадаймо гасла тих часів, принесені в Україну емісарами з США і підхоплені нашими «модними» реформаторами: «Чим менше держави, тим краще»; «Ринок сам все відрегулює», – які видавалися за безцінний досвід Америки, що зробив США великою країною, а Україну в найкоротші терміни зробить Францією.

Зараз відомо (але не всім), що ці ідіологеми були розраховані на ослаблення суверенітету України, і на її перетворення в джерело сировини і ринок збуту західних товарів. В такій ситуації суверенітет був умовним.

Здавалося б, про реформи тих часів можна забути, адже вони вже в минулому. Але про це треба нагадати з позиції підкріплення суверенітету. Адже в свідомості наших людей, в тому числі і тих, що перебувають при владі, глибоко засіли ідеї неолібералізму як нібито американського шляху успіху. Насправді ж для країн Заходу, передусім для США, неоліберальні рецепти мінімізації ролі держави – це рекомендації не для внутрішнього вжитку. В економічному і суспільному житті США держава посідає ключові позиції, що всі роки мало вирішальне значення для утримання глобального лідерства цією країною. Наприклад, в ті далекі часи (90-ті роки) державні замовлення щорічно досягали 1,5-1,7 трлн. дол. або 20% сукупного обсягу замовлень промисловості. В їх виконанні брали участь щорічно 15-17% населення США, уряд обслуговували 1,5 млн. компаній субпідрядників і 300 тисяч генпідрядників. Не випадково лауреат Нобелівської премії П. Самуельсон охарактеризував уряд США як «найбільше підприємство у світі».

Безсумнівно, що ментальна і державницька безпорадність України, особливо в сферах інституціональній та інноваційній, а також ліквідація довгострокового планування, є наслідком ідеологічного зомбування і, відповідно, перманентного плазування перед американським лібералізмом.

Для України ризики від сповідування цінностей неоліберальної ідеології величезні. Не випадково після останньої світової економічної кризи, спричиненою саме надмірним лібералізмом, лідери різних країн, один за одним, кажуть «ні» цій ідеології.

Хотілося б особливо підкреслити і той факт, що впродовж ХХ століття жодна країна не змогла досягти економічного прогресу, використовуючи неоліберальні рецепти. Так, «азійські тигри» досягли успіху за умов політичного авторитаризму і мобілізаційної економічної моделі, що не мало нічого спільного з ідеями ліберальної демократії; причому Сполучені штати навіть вітали і заохочували проамериканські диктаторські режими. Наприклад, США «аплодували» своєму улюбленцю Лі Куань Ю, який, прийшовши до влади в Сінгапурі, за одну добу звільнив усіх суддів, замінивши їх новоспеченими випускниками юридичних факультетів. І це був крок становлення суверенітету. Доволі обґрунтовано Ф. Фукуяма наголошував на існуванні серйозних емпіричних доказів, що модернізація економік і зміцнення суверенітету країн з ринковоорієнтованим авторитаризмом відбувається більш успішно, ніж за умов демократії. Нині ж повсюдно визнано, що «демократія демонструє свої позитивні якості лише після завершення процесу модернізації», або, як заявив на Петербурзькому Всесвітньому форумі британський економіст Сکیدельський: «Демократія – це нагорода за успіх, а не умова успіху».

УДК 338.984+330.173.34(045)

ДЗАРАСОВ С.С.,
д.э.н., профессор

ОТ ЛИБЕРАЛЬНОЙ К ПЛАНОВО-РЫНОЧНОЙ МОДЕЛИ ЭКОНОМИКИ

Введение

Итоги двадцатилетнего развития по модели англо-саксонского (неолиберального) капитализма явились для экономик России и Украины, как впрочем, для большинства постсоветских государств самыми печальными в их истории. За эти годы реальный сектор экономики этих стран, прежде всего его ведущие отрасли, составляющие машиностроительный комплекс, последовательно разваливались. Если для примера взять Россию, то развитие получил, - и то на старой базе, - в основном нефтегазовые отрасли и производство металла, приносящие стране более двух третей её валютных доходов. Остальные пришли в упадок. В виду однобокости развития мы превратились в сырьевой придаток других стран. Причём, приток валютных доходов в результате повышения цен на энергоносители в мировом рынке приносит нам мало пользы. В своей значительной части